

Justyna Kula-Lic

Środowiskowe domy samopomocy szansą na rozwój osób z wieloraką niepełnosprawnością. Przykład dobrej praktyki

Środowiskowe domy samopomocy są jednostkami organizacyjnymi resortu pomocy społecznej, działającymi na zasadach zadania zleconego samorządom, fundacjom, stowarzyszeniom. Do ich zadań należy budowanie sieci oparcia społecznego, przygotowanie do życia w społeczeństwie i funkcjonowania w środowisku zwłaszcza osób przewlekłe psychicznie chorych i niepełnosprawnych intelektualnie. Instytucje te działają na podstawie następujących aktów prawnych:

1. Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz. U. z 2004 r., nr 64, poz. 593);
2. Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 roku o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. z 1994 r., nr 111, poz. 535).

Środowiskowe domy nie posiadają standardów, niewiele mówi się o nich w ustawie o pomocy społecznej. Programy tworzone są na podstawie wskazówek do działalności ŚDS oraz doświadczeń innych Domów. Kierownicy sami tworzą procedury postępowania i programy pracy. Określenie obowiązków pracowników wynika bezpośrednio z potrzeb i charakteru placówki. Są one nieocenioną pomocą dla osób niepełnosprawnych i ich rodzin.

ŚDS w Sarzynie

Środowiskowy Dom Samopomocy w Sarzynie działa od września 1999 roku. Uchwałą nr XXXIX/254/2008 Rady Miejskiej w Nowej Sarzynie z dnia 30 grudnia 2008 roku stał się gminną jednostką organizacyjną pomocy społecznej dziennego pobytu, który prowadzi gospodarkę finansową w formie jednostki budżetowej. Terenem działań placówki jest gmina Nowa Sarzyna. Porządek wewnętrzny w ŚDS w Sarzynie oraz związane z pracą obowiązki pracowników określa regulamin organizacyjny.

Podstawowym zadaniem merytorycznym placówki jest podniesienie stopnia samodzielności i utrzymanie sprawności osób niepełnosprawnych na maksymalnie wysokim poziomie. Swoją działalność placówka prowadzi w formule pracowni terapeutycznych, zajęć indywidualnych i grupowych realizowanych również w otwartym środowisku.

Ośrodek zapewnia 8-godzinny pobyt, jest otwarty przez 5 dni. Aktualnie dotowany jest dla 32 osób. Przyjęcie uczestnika odbywa się za jego zgodą na podstawie decyzji administracyjnej kierownika MGOPS w Nowej Sarzynie. ŚDS jest placówką typu AB – uczestnikami są osoby z zaburzeniami psychicznymi oraz z niepełnosprawnością intelektualną. Dom działa na podstawie planu pracy, który określa cele i zadania ośrodka oraz szczegółowy plan zajęć z podziałem obowiązków pracowników.

Ośrodek realizuje zadania własne poprzez następujące formy działalności:

- treningi umiejętności, w tym trening umiejętności społecznych i interpersonalnych, higieniczny i budżetowy,
- poradnictwo socjalne,
- terapię zajęciową,
- fizjoterapię,
- hipoterapię,
- turystykę i różne formy rekreacji, sport,
- opiekę lekarską i psychologiczną,
- udział w życiu społeczności lokalnej, przede wszystkim w życiu kulturalnym i religijnym,
- oddziaływania pedagogiczne, w tym kulturoterapia.

Zadania ŚDS w Sarzynie to m.in. zapewnienie uczestnikom dziennego pobytu i opieki oraz zaspokojenie ich niezbędnych potrzeb bytowych i zdrowotnych, prowadzenie pracy terapeutycznej rozwijającej samodzielność osób oraz wzmacnianie ich integracji ze środowiskiem, rozwijanie zainteresowań, umożliwienie rozwoju kulturalnego i osobowościowego uczestników, tworzenie postaw samorządności wśród uczestników, pomoc w utrzymaniu higieny osobistej. Ośrodek zapewnia dowóz uczestników oraz dwa posiłki wykonane w ramach terapii kulinarnej. Pobyt w Domu następuje za zgodą osoby zainteresowanej. Uczestnictwo w ŚDS i korzystanie z jego usług oparte jest na pełnej dobrowolności.

Uczestnicy ŚDS w Sarzynie

Obecnie w zajęciach ŚDS uczestniczy 37 osób. Są to osoby dorosłe z zaburzeniami psychicznymi i z niepełnosprawnością intelektualną oraz inne osoby z orzeczonym stopniem niepełnosprawności mające poważne trudności w funkcjonowaniu społecznym. Poniższa tabela przedstawia podział uczestników ze względu na stopień niepełnosprawności:

Tab. 1. Podział uczestników ze względu na stopień niepełnosprawności

Stopień niepełnosprawności	Ilość uczestników		
	kobiety	mężczyźni	razem
lekki	–	–	–
umiarkowany	5	17	22
znaczny	8	7	15
razem	13	24	37

Źródło: opracowanie własne

U 12 osób spośród grupy zdiagnozowano zaburzenia psychiczne (najczęściej występuje schizofrenia, zaburzenia osobowości, zespół urojeniowy), u pozostałych osób niepełnosprawność intelektualną oraz niepełnosprawności sprzężone – osoby z m.p.dz. oraz niepełnosprawność intelektualna z zaburzeniami psychicznymi.

Wykształcenie uczestników. Większość z nich ukończyła specjalne szkoły zawodowe, pozostali mają wykształcenie podstawowe. Są to osoby z poważnymi trudnościami w komunikowaniu się oraz z trudnościami znalezienia się w społeczeństwie.

Większość uczestników to młodzi ludzie (średnia wiekowa 34 lata), zdolni do pracy. Jednak sytuacja na rynku pracy nie pozwala im na podjęcie zarobkowego zajęcia. Zauważa się również u niektórych osób brak motywacji do podjęcia pracy. Są to osoby, które nauczyły się żyć za takie pieniądze, jakie dostają. Postawa taka wynika zarówno z lęku przed odpowiedzialnością i pracą z ludźmi zdrowymi, jak również z długotrwałego korzystania z pomocy, a świadczenia rentowe wydają się im na tyle wysokie, że nie widzą potrzeby wysiłku w kierunku zdobycia pracy. Część osób z racji tego, że większość uczestników pochodzi z terenów wiejskich, jest zaangażowana w prace na gospodarstwie rolnym swojej najbliższej rodziny (jest to również wikliniarstwo).

Co pół roku uczestnicy wybierają spośród siebie przedstawicieli do Rady Domu, która ma za zadanie reprezentować interesy uczestników oraz organizować wszelkie imprezy wewnętrzne Domu pod kierunkiem pracownika socjalnego.

Udział w zajęciach jest dobrowolny, są one organizowane zgodnie z zainteresowaniami uczestników (bardzo często sami wybierają sobie techniki pracy). Ważny jest bowiem proces podejmowania decyzji przez nich samych, w związku z tym uczestnicy mają również czas dla siebie, tzw. zajęcia w ramach aktywności własnej. Obowiązkiem jest uczestniczenie w dyżurach – określenie przez pracowników udziału w terapii kulinarnej, ergoterapii oraz pracy na podwórku (działka, szklarnia, trawniki, rabaty).

Obserwując grupę, zauważa się, mimo różnorodności osobowości, tolerancję i zrozumienie oraz odpowiedzialność za drugiego człowieka. Motywują się nawzajem, a szczególnie jest to widoczne w pracowni rękodzieła, gdzie sukcesy odnoszone w danej technice artystycznej „zarażają” innych.

Uczestniczą również w hipoterapii dzieci (pomagają oprowadzać konia wraz z hipoterapeutą) z Ośrodka Wsparcia dla Dzieci Niepełnosprawnych, który znajduje się w budynku ŚDS w Sarzynie.

Dla każdego z uczestników opracowywany jest zarówno indywidualny plan postępowania rehabilitacyjnego za jego zgodą, jak również każdy z uczestników ma przydzielonego asystenta prowadzącego, będącego w składzie zespołu terapeutycznego.

Obowiązki i prawa uczestników określa regulamin organizacyjny ŚDS oraz regulamin uczestników.

Realizowane formy pomocy

Postępowanie wspierająco-aktywizujące obejmuje: trening umiejętności samoobsługi i zaradności życiowej, trening umiejętności społecznych, trening umiejętności czasu wolnego, terapię zajęciową, oddziaływanie pedagogiczne, opieka

medyczno-psychologiczna, poradnictwo socjalne. Podstawową zasadą prowadzenia terapii jest indywidualne podejście do każdego z uczestników oraz ich zgoda na udział w zajęciach, które są prowadzone indywidualnie i grupowo według tygodniowych planów.

Trening umiejętności samoobsługowych obejmuje samodzielne jedzenie, mycie się, ubieranie, załatwianie potrzeb fizjologicznych. Są to czynności, które ćwiczone są codziennie poprzez zwyczajne sytuacje, takie jak: wyjścia na spacer, codzienne posiłki, kąpiel. W rozwijaniu tych czynności szczególnie sprzyjają dłuższe wspólne wyjazdy, np. na turnusy rehabilitacyjne organizowane co roku.

Trening zaradności życiowej to przygotowywanie posiłków, pranie, dbanie o higienę i wygląd, gospodarowanie pieniędzmi, dokonywanie zakupów, dbanie o czystość otoczenia.

Przygotowywanie posiłków prowadzone jest w ramach terapii kulinarnej prowadzonej przez dietetyka. Uczestnictwo w terapii ma na celu opanowanie następujących czynności: przygotowywanie śniadania, nakrywanie do stołu, planowanie posiłków, przygotowywanie prostych ciepłych posiłków, utrzymanie porządku w pracowni, obsługa sprzętu AGD, przechowywanie żywności, w sezonie letnim przygotowywanie przetworów warzywno-owocowych, przygotowywanie posiłków na spotkania towarzyskie. Zajęcia prowadzone są w grupie. Dyżur w pracowni trwa 2 tygodnie.

Razem z przygotowywaniem posiłków jest połączone dokonywanie zakupów, które należy do obowiązków dyżurnych. Gospodarowanie pieniędzmi prowadzone jest w ramach **treningu budżetowego**. Trening obejmuje: orientację w cenach, planowanie wydatków, orientację w dochodach, stałe opłaty, zakupy, sposoby oszczędnego gospodarowania pieniędzmi.

Część osób boryka się z trudnymi warunkami, często jest to zarówno niedostosowanie pomieszczeń, jak również trudna sytuacja materialno-bytowa. Pobyt w ŚDS to też możliwość zrobienia prania, wykąpania się.

Trening higieniczny ma na celu wyrobienie nawyku dbania o swój wygląd i higienę, zatem obejmuje: dbanie o wygląd zewnętrzny, w tym ubiór oraz higienę i kosmetykę całego ciała. W ramach treningu prowadzona jest kosmetyka – zajęcia mające na celu naukę schludnego wyglądu. Prowadzony jest przez pracownika socjalnego i pracownika gospodarczego.

Trening zaradności obejmuje również dbanie o czystość otoczenia. Uczestnicy mają obowiązek zarówno sprzątania swojego miejsca pracy, jak również raz w tygodniu w ramach ergoterapii sprzątania całego ośrodka. Prace wykonywane są również na zewnątrz, są to m.in.: koszenie trawników, podlewanie kwiatów, działki, szklarni, odśnieżanie.

Trening umiejętności społecznych i interpersonalnych obejmuje: nawiązanie i utrzymywanie kontaktów społecznych, aktywność i odpowiedzialność, motywowanie do funkcjonowania w oparciu o własne możliwości, kształtowanie umiejętności współpracy i komunikowania się w grupie na zasadach otwartości, partnerstwa i wzajemności, aktywizację w celu znalezienia zatrudnienia. Zadania te są również celami każdych zajęć prowadzonych w ŚDS, realizowane są poprzez zajęcia z elementami socjoterapii, terapię zajęciową, społeczność, turystykę. Trening prowadzony jest przez terapeutę, pracownika socjalnego, kierownika zarówno w formie grupowej, jak również indywidualnie (rozmowy indywidualne).

Trening umiejętności spędzania czasu wolnego ma na celu rozwijanie zainteresowań lekturą czasopism i książek, a także wybranymi audycjami telewizyjnymi, rozwijanie umiejętności korzystania z takich form spędzania czasu wolnego jak: turystyka, działalność rekreacyjna, udział w imprezach kulturalnych, sportowych, towarzyskich, motywacja do wychodzenia na zewnątrz domu. Rozwój zainteresowań czytelniczych, telewizją, filmem, spotkania z kulturą realizowane są w ramach biblioterapii, filmoterapii, które prowadzone są m.in. przez terapeutę.

Ośrodek prowadzi również zajęcia umuzykalniające i rozwijające zainteresowania muzyczne raz w tygodniu. Turystyka, rekreacja, sport to elementy, które bardzo motywują uczestników. Stanowią bardzo atrakcyjną formę zajęć i dzięki nim realizowanych jest wiele celów terapeutycznych.

Co roku organizujemy turnusy rehabilitacyjne, które cieszą się ogromną popularnością wśród uczestników. Wtedy mają oni możliwość zmiany otoczenia, nawiązania nowych kontaktów, poznania nowych zakątków oraz sprawdzenia swoich umiejętności radzenia sobie bez opieki rodziców. Wiele emocji dostarczają również organizowane co roku spartakiady. Współzawodnictwo daje siłę do pracy nad sobą, a odnoszone sukcesy na długo zapadają w pamięć wszystkim uczestnikom. Podobnie jest podczas udziału w przeglądach twórczości, konkursach plastycznych, czy imprezach organizowanych dla społeczności lokalnej, najbliższej rodziny. Takie spotkania to konfrontacja swoich umiejętności z innymi osobami i możliwość obserwacji i poznawania reakcji innych na własne dokonania oraz nawiązanie nowych kontaktów przy dobrej zabawie.

Organizacja imprez wewnętrznych należy również do członków Rady Domu. Są to spotkania imienninowe, zabawy i imprezy wynikające z kalendarza imprez w ŚDS.

Farmakoterapia i monitorowanie leczenia są to zadania prowadzone przez lekarza psychiatrę.

Psychoedukacja, wsparcie psychiczne – zadanie prowadzone indywidualnie – rozmowy indywidualne pod kierunkiem merytorycznym psychologa to pomoc zarówno w trudnych sytuacjach oraz nawrotach choroby, jak również nauka własnych zachowań i rozpoznawania symptomów choroby. Często rozmowy prowadzą pracownicy ŚDS, którzy cieszą się szczególnym zaufaniem uczestników.

Terapia zajęciowa prowadzona jest w zakresie rękodziela i plastyki (wszelkie techniki plastyczne i malarskie, mozaika, ceramika, witraż), krawiectwa, hafciarstwa, to również terapia kulinarna oraz terapia w pracowni komputerowej. W ramach ergoterapii organizowane są zajęcia ogrodnicze na działce i w szklarni.

Zajęcia rękodzielnicze mają szczególną moc przyciągania. Nie chodzi nawet o to, że uczestnicy mogą wyrazić się poprzez wykonywane prace, ponieważ często jest to tylko terapia czynnościowa, ale możliwości jakie stwarzają niektóre techniki w powiązaniu z umiejętnościami uczestników dają niesamowite efekty. Te prace są doceniane przez ludzi z zewnątrz. Daje to poczucie użyteczności społecznej, podnosi samoocenę uczestników.

Wyrażanie siebie poprzez sztukę nie może być oceniane. Służy komunikacji i niejednokrotnie tworzenie jest procesem terapii, wyrzuceniem, pokazaniem siebie oraz sposobu widzenia świata.

Zajęcia w pracowni mają przede wszystkim na celu rozwój zainteresowań uczestników oraz umiejętności współpracy, organizowania pracy, odpowiedzialności, wzmocnienie poczucia wartości.

Ważne jest także **wsparcie duchowe uczestników**. Współpracujemy z księdzem proboszczem parafii Sarzyna. Raz w miesiącu odprawiana jest msza święta z aktywnym udziałem uczestników. Są to także rozmowy indywidualne z księdzem, jak również comiesięczna spowiedź dla tych, którzy wyrażają taką potrzebę.

Istotną rolę odgrywa **fizjoterapia**, prowadzona indywidualnie i grupowo według zaleceń lekarza. Ma na celu utrzymanie sprawności uczestników na jak najwyższym poziomie. W ramach fizjoterapii prowadzona jest również hipoterapia. Wymienione zadania wymagają wielkiego zaangażowania ze strony pracowników. Dużą pomocą są jasno sprecyzowane zadania i ustalony plan zajęć.

W przypadku pracy w ŚDS niejednokrotnie terapeuta musi zrezygnować z zamierzonych zadań, gdyż pojawiają się nieprzewidziane sytuacje, które wymagają natychmiastowych reakcji i zmiany planów.

Wielość form terapii w ŚDS jest nie tylko atrakcyjna dla uczestników, ale także dla personelu. To, co jest szczególne w ŚDS w Sarzynie to domowa atmosfera. Jest tam dużo ruchu, wrzawy, śmiechu i pracy. Taka atmosfera służy terapii i integruje grupę.

Literatura

AageBjørkøe J., *Pomoc do Samopomocy*, Szkoła Kofoeda w Kopenhadze, Instytut Służby Społecznej, Warszawa 1997.

Borowska-Beszta B., *Echa ekspresji. Kulturoterapia w andragogice specjalnej*, Kraków 2008.

Sierpowska I., *Ustawa o pomocy społecznej. Komentarz*, 2009.

Centres for People with Special Needs as an opportunity for the development of people with multiple disabilities. An example of good practice

Abstract

The article deals with the specificity of the functioning of people with multiple disabilities. It presents definitions of multiple disabilities, their specificity and diversity. It also discusses the problems of the intellectual, emotional, motivational and social sphere. The analysis of the research of reference books points to the problem of functioning of disabled adults, difficulties related to the simplest life situations connected with general resourcefulness, social acceptance and functioning in social roles.

Centres for People with Special Needs and local support systems play an invaluable role in the process of preparing such people for independence. These centres help disabled people to develop their inborn abilities and to overcome their own limitations and difficulties.

The article presents the Centre for People with Special Needs in Sarzyna, discusses the aims of the Centre, functioning methods and the system of support for disabled people.